

Szent Gellért tiszteletének története a történelmi csanádi egyházmegye területén

KOZOVITS ATTILA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Vallás, Kultúra, Társadalom
Doktori Iskola, Kolozsvár (RO)
kozovits1976@gmail.com

Szent Gellért a középkori Magyarország kimagasló személyisége volt. Az országalapító Szent István király bizalmasa és Szent Imre herceg tanítója, majd a csanádi egyházmegye alapító püspökeként íródott be neve a magyar történelmebe. Élete, munkássága, vértanúsága – majd kultusza gyakori témája az egyháztörténelemírásnak.

Tiszteletének, kultusza kialakulásának és továbbfejlődésének tanulmányozása bepillantást enged a történelmi csanádi egyházmegye és utódpüspökségeinek azon elkötelezettségébe, hogy a régió első szent püspökének életét a mindenkori hívő közösséggel megismertessék és munkálkodását közkinccsé tegyék.

A 2023-as év kiváló alkalmat kínált Szent Gellért kultuszát ismételtelen feleleveníteni és röviden összefoglalni.

A 2023-as év különleges év (volt) a csanádi egyházmegye utódpüspökségeinek életében. Pontosán száz évvel ezelőtt, 1923. március 25-én Glattfelder Gyula püspök kénytelen volt elhagyni püspöki székvárosát, Temesvárt – távozásával megszűnt a Szent István

király alapította csanádi egyházmegye. Ugyanakkor az 1923-as év a csanádi egyházmegye megszűnésével létrejött egyházmegyék – a temesvári, a nagybecskereki és a szeged-csanádi – megalapítását is hozta, így az idén a fent nevezett egyházmegyék fennállásának százéves évfordulóját is üljük. Centenárium (volt) tehát a 2023-as év kétféle töltettel. „Egyik szem sír, a másik nevet” mondással élve jelen van a glattfelder tragédia, a történelmi csanádi egyházmegyének a vége püspökének keresztútjával együtt, de ott van a ma is létező új valóság, a régi romjain megalapított püspökségek önálló útjaira való visszatekintés is. Egy ilyen visszatekintés megszervezését tűzte ki a nagybecskereki egyházmegye 2023. február 4-re, a meghirdetett díszakadémia azonban elmaradt.¹

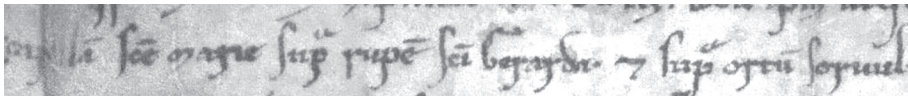
Van azonban egy másik esemény is, melynek ezeréves megtörténte szintén a 2023-as év folyamán emlékez(t)ünk. Ezer éve kezdődött Szent Gellért püspök életében a bakonybéli időszak. A magyar királyság területére érkező Gellért bencés szerzetesre bízta Szent István király fiának, Imre hercegnek a nevelését. Nevelői megbízása leteltével 1023 körül a bakonybéli remeteség egyik kunyhójába költözött, és hét éven keresztül a világtól elzárva élt. Remetesége azzal ért véget, hogy Szent István király rábízta a csanádi püspökség kormányzását. A történelmi egyházmegye területén kívül a remeteség helyén, Bakonybélben emlékeztek meg ünnepélyes formában Szent Gellért bakonybéli remeteségbe vonulásának 1000. évfordulójáról a 2023. szeptember 22 és 24 közötti időszakban. Az ünnepegsorozat 2023. szeptember 22-én szentmisével vette kezdetét, melyet megtisztelt jelenlétével dr. Kiss-Rigó László szeged-csanádi püspök.²

2022 nyarán terjedt el a hír, miszerint a bakonybéli Borostyán-kőnek nevezett sziklaszirt platóján – amely a 19. századtól kálváriadombként használtak – egy nagy méretű üregre bukkantak a régészek, betöltésében egy hozzávetőleg 12–14. századi, kőből épült, falfestéssel díszített kápolna omladékával. „Régészek feltárták azt a sziklaüreget, amely a legenda szerint a magyar történelem első vértanújaként számon tartott Szent Gellért velencei bencés szerzetes,

1 OCNb IV/2022

2 <https://www.magyarKurir.hu/hirek/a-szarvas-szelidsege-es-farkas-indulata-kuzd-bennunk-is-szent-gellert-unnep-bakonybelben>

remete lakhelye volt bakonybéli remetéskedése idején” – állt a közleményekben.³ Szakemberek szerint az omladékában ránk maradt épület a bencés monostor 1230-ban említett Szűz Mária-kápolnája lehet, amely IX. Gergely pápa a monostor birtokjogi és egyházzogi kiváltságait megerősítő privilegiális oklevele szerint Szent Gellért sziklájá felett állt.⁴

Szent Gellért sziklájának említése IX. Gergely 1230-ban kiadott oklevelében

A középkori kápolna helyett 1824-1825 között építették a Borostyán-kő lábánál a ma is álló kápolnát, melyet többször, utoljára 2012-ben újítottak föl. A hagyomány szerint a remetéskedés helyén levő kutat még maga Szent Gellért és társai ásták pusztá kezükkel, amelyet három forrás táplál az Atya, a Fiú és a Szentlélek tiszteletére. Itt történt az a csodás esemény, hogy a szent életű Gellért felnevelt egy kis szarvast, meggyógyított és befogadott egy sebesült nőstény farkast. S a két állat nagy békességben élt együtt.⁵

Dr. Kiss-Rigó László püspök mutatta be a szeged-csanádi egyházmegye katekétái számára a tanévnyitó szentmisét 2023. augusztus 25-én Orosházán. Ott a főpásztor szentbeszédében – Szent Gellért püspöki működésének területén először – említést tett a szent bakonybéli remetességbe vonulásának jubileumáról. A visszavonulás, a csend, az Istenre figyelés időszaka készítette fel Gellértet püspöki munkásságára, adott neki erőt hirdetni az üdvösséget és vezetni a rábízottakat. Mi is, Szent Gellért példája szerint, a csendből, az

3 <https://24.hu/tudomany/2022/08/31/szent-gellert-bakonybel-szentkut-bences-apatsag-lakhely/>

4 „Locum ipsum, in quo prefatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis, ibidemque capella Sancte Marie supra rupem sancti Gerardi...” -vö. IX. Gergely pápa 1230. április 19-én Lateránban kelt bullája, melyben bakonybéli monostort pápai oltalom alá veszi, birtokait, javait, jogait, szabadságait megerősíti, és részletesen felsorolja egyházas helyeit.

5 Vö. BÁLINT Sándor - BARNA Gábor: Búcsújáró magyarok, Budapest 1994, 56.

Istenre figyelésből meríthetünk erőt a ránkbízott feladatok teljesítésére – fogalmazott dr. Kiss-Rigó László.

2018. november 17-én Temesváron mutatták be Szent Gellért egyetlen fennmaradt művének, a *Deliberatio Gerardi Moresenæ ecclesiae episcopi supra Hymnum trium puerorum ad Isingrimum liberalem*, vagyis Gellértnek, a marosvári egyház püspökének értekezése A három ifjú énekéről a tudós Isingrimusnak első facsimile kiadását. Az egyházi személyeken kívül a történelmi, kulturális, filológiai területen dolgozó kutatók részéről is nagy érdeklődés kísérte a Szent-Gellért-i mű megjelenését. Szent Gellért *Deliberatio*ja az első püspöki székhely, Csanád mint egyházi, iskolai és kulturális központ fontosságát is kiemeli, ugyanakkor Gellért püspök korának kiemelkedő személyisége volt, így ez a munka sokat elárul magáról a szerzőről, kimagasló műveltségéről, olvasottságáról, gondolkodásmódjáról, illetve az akkori évtizedek politikai és társadalmi helyzetéről.⁶

Szent Gellért bakonybéli tartózkodásának kutatása és irodalmi hagyatékának hasonmás megjelentetése jó alkalom arra, hogy tiszteletének történetét megismerjük.

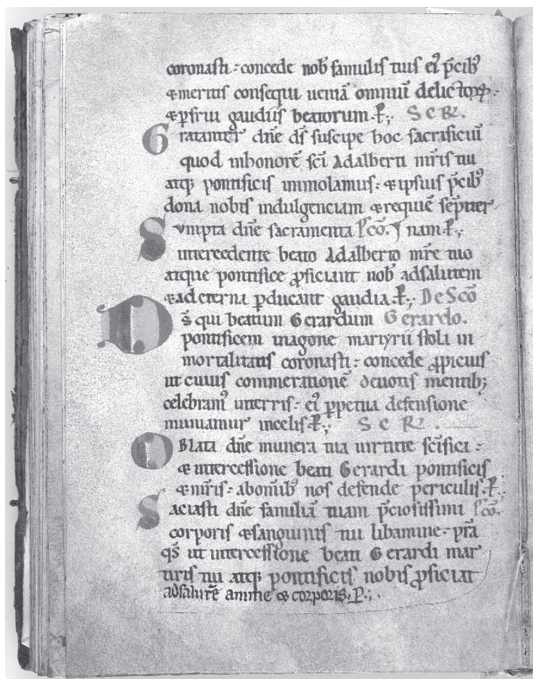

Gellért püspök vértanúsága, dombormű a temesvári Szent György székesegyház Szent Gellért oltárának talapzatán

6 Vö. CĂLIN, Claudiu: Prezentarea ediției-facsimil a lucrării *Deliberatio a sf. Gerhard*, in: *Vita Catholica Banatus* 25 (2019/1) 12–13.

1083-ban, 37 évvel Gellért püspök vértanúhalála után Szent László király követeket menesztett VII. Gergely pápához azzal a kéréssel, hogy vizsgálja fölül István királynak és fiának, Imrének, valamint Gellért püspöknek áldozatos életét, és ha a leírtakból úgy ítéli, hogy méltók rá, adja legkegyesebb hozzájárulását szentté avatásukhoz. Ezt a feljegyzést nem a Gellért-legendák valamelyike őrizte meg számunkra, hanem a Szent Istvánról Hartwik győri püspök által írt legenda. Ezen legenda 24. pontja szerint „a pápa (...) engedélyezte, hogy mindazokat, akik Pannóniában a hit magvát elvetették és a magyar népet az Úr Jézushoz vezették, felemeltessenek (elevari debent)”. A felemelés tulajdonképpen a szentté avatást jelenti – így elsőként került sor arra, hogy Gellért püspöknek, az Isten és az egyház hűséges szolgájának hamvait ol-tárra emeljék 1083-ban.⁷

Szent Gellért tiszteletének első nyoma az 1092-ben megtartott szabolcsi zsinat határozataiban található. A zsinati határozat 38. pontja felsorolja az országban megtartandó nagy és fontos ünnepeket, közöttük Szent Gellért napját is. Ezek szerint Szent Gellért napját országszerte megülik mint főünnepet. A zsinat határozata nem jelöli meg Szent Gellért napját, de szentünk említése a kötelezően megtartandó egyházi ünnepek sorában annak fontosságára utal.

A Hahóti Kódex 80 v. főlőja a Szent Gellért mise-könyörgéseivel

7 Vö. ROOS Martin: Gerhard von Csanád. Gestalt eines Bischofs der frühen ungarischen Kirche, München 2017, 88–89.

A Szent Gellért-tisztelet másik korai emlékét egy, a hahóti kolostorban 1082-ben használatban levő misekönyveben találjuk. Ez az ún. Hahóti Kódex, amely ma a zágrábi székesegyház ritkaságai közé tartozik, őrizte meg számunkra a legősibb miseszöveget Szent Gellért ünnepére – azt a miseszöveget, amely ma is használatban van.⁸

Az 1192 és 1196 között keletkezett Pray-kódex már három Szent Gellérthez kapcsolódó ünnepet ismer: február 24: *translatio Sancti Gerardi*, július 26: *Sanctus Gerardus episcopus et martyr*, és szeptember 24: *passio sive depositio Sancti Gerardi*. Külön napokon emlékeznek meg tehát, a Pray-kódex szerint, Szent Gellért „átviteléről” és „felemeléséről”.⁹

Történelmi adataink alátámasztják ezen napok jelentőségét. Lásuk tehát, mit mondanak a történelmi források.

Miután Gellért püspök mártírhalált szenvedett a budai Kelemen-hegy szikláin (a mai Gellért-hegy), a holttest a következő napig a halál helyén feküdt a Duna partján. Ekkor – Gellért kis legendája szerint – „katolikus férfiak” jöttek, megtalálták a holttestet és azt a Duna túlsó partján, a pesti Szűz Mária templomban temették el. Itt hét évig pihentek Gellért földi maradványai, amikor is Mór csanádi püspök idejében I. Endre király engedelmével 1053-ban vagy 1054-ben Csanádra szállították. Ezen eseményt nevezik a források *translatio*-nak. Csanádon Gellért püspök földi maradványait, végakaratának megfelelően, a Szűz Mária bencés kolostorban temették el.¹⁰

Hartwik püspök már említett legendája szerint 1083-ban megtörtént Gellért püspök szentté avatása, felemelése, – latinul *elevatio* – vagyis a földi maradványokat tartalmazó sír megnyitása és az ereklyék kiemelése, áhítatra való elhelyezése.

Ha a fenti adatokat összevetjük a Pray-kódexben leírtakkal, következtetésként elmondhatjuk: Gellért püspök 1046. szeptember 24-én halt mártírhalált, ez a *passio*, melyet kezdetektől ezen a napon ünnepeltek. 1053-ban vagy 1054-ben, február 24-én vagy július 26-án

8 Vö. KNI EWALD Károly: A „Hahóti kódex” (zágrábi MR 126. kézirat) jelentősége a magyarországi liturgia szempontjából, Budapest 1938, 3–18.

9 Vö. ROOS: Gerhard von Csanád, 90.

10 JUHÁSZ Kálmán: Hajdani monostorok a Csanádi Egyházmegyében, Budapest 1926, 23.

a földi maradványokat Csanádra szállították, ez a nap a *translatio sancti Gerardi*. A júliusi dátum mint a Csanádra szállítás dátuma azért kézenfekvőbb, mert ekkor az utak járhatóbbak voltak Pest és Csanád között. Az *elevatio*, szentté avatás biztos dátuma ismeretlen számunkra, újabban a történészek ezt az eseményt július 26-ra helyezik.¹¹

A Szent Gellérthez köthető három jeles napot a mindenkor érvényes liturgikus előírások szerint ülték meg. Szentmise, kórusimádság tartozott a liturgikus ünnepléshez, kezdetét vette tehát a megfelelő liturgikus szövegek összeállítása. Ez a folyamat elég korán megkezdődött, talán éppen a szentté avatásra készülve került megszerkesztésre az a – mára elveszett – „őslegenda”, melyet a történészek a XI. századra datálnak és amely minden bizonnyal a korabeli följegyzések, írások alapján készülhetett. Ez az „őslegenda” képezte a forrását a ma is ismert Nagy-, illetve Kis Legendának. Szent Gellért Kis Legendáját a szakemberek szerint a XII. században szerkesztették és minden bizonnyal a kórusimádság keretén belül olvasták fel, ez volt a lectio. Szerkezetét és tartalmát tekintve a szent vértanúságának ünnepére, a passio-ra készülhetett.¹² Szintén a XII. századból származik a Codex Albensis név alatt ismert Székesfehérvári Káptalani Antifonárium, benne Szent Gellért ünnepének antifónájával. Elgondolkodtató, hogy ebben a jeles kéziratban a szent vértanú ünnepét nem a szeptemberi napon ülték, hanem Cathedra Petri és Gregorius pápa ünnepe, azaz február 22. és március 12. között, minden bizonnyal február 24-én.¹³

Annak ellenére, hogy Szent Gellért ünnepe / ünnepei a kötelező módon megtartandók között szerepel a középkori magyar területre

11 A források szerint a csanádi püspök kanonizációjára körülbelül tíz nappal a Zobor-hegyi szerzetesek (Szent Zoerard-András és Benedek remeték) felemelése után, július 26-án került sor Csanádon. -vö. <https://ktp.hu/hitunk-es-eletunk/unnepek/egyhazi-unnepek/szent-gellert-puspok-vertanu>

12 Vö. ROOS Martin: Izvoare istorice cu privire la Vita Gerardi, in: MESAROS, Claudiu: Filosofia Sfântului Gerard de Cenad în contextul cultural și biografic, Szeged 2013, 23–28.

13 Vö. Szent Gellért tisztelete a magyar és a velencei egyházak liturgiájában, in: PÜSPÖKI NAGY Péter: Szent Gellért csanádi püspök élete és műve, Budapest 2002, 81.

vonatkozó liturgikus könyvekben, történészek szerint Gellért kultusza a középkor folyamán nem mozgatott meg tömegeket, az első sorban a püspök hajdani működési területére, a csanádi egyházmegyére korlátozódott.¹⁴ A XIV. század közepén végleges formát nyert Szent Gellért Nagy Legendája megjegyzése, miszerint Nagy Lajos anyja, Erzsébet királyné „*valamely betegségéből Szent Gellért érdemei miatt fölgyógyult*”,¹⁵ arra enged következtetni, hogy Szent Gellért kultuszhelye akkor is, ha nincs bizonyítékunk rá, hogy tömegeket mozgatott volna meg, ismert volt. A királyné ösztönözte építkezések és Szent Gellért ereklyéinek „*közszemlére tétele*” és számukra új síremlék állítása bizonyosan hozzájárult a szent püspök tiszteletének fellendítéséhez.¹⁶ Hogy voltak-e a középkor folyamán templomok, melyeket Szent Gellért tiszteletére emeltek volna, arról nincs tudomásunk. Ha voltak is, azok a török időben végképp elpusztultak.¹⁷

A török hódoltság alatt megszűnt Szent Gellért kultusza. „A török hódoltság teljesen felborította az egyházmegye régi állapotait”¹⁸ – írja egyházmegyénk történésze. Az egyházmegye székesegyháza mecsetté alakult át, tornyaiból minaret lett,¹⁹ a templomok kevés kivétellel elpusztultak, a hívek megfélemlítve bujdosnak, sokan elmenekültek. Majd csak a hódoltság után, pontosabban a magyar nemzeti öntudatra ébredés időszakától kezdve beszélhetünk Szent Gellért kultuszának feléledéséről, újbóli meghonosításáról. Főleg a csanádi püspökök mint Szent Gellért utódai jeleskedtek szent elődjük emlékét megismertetni, újkori kultuszát kialakítani. Első megnyilvánulása ennek a folyamatnak talán Lonovics József püspök (1834-1848) nevéhez fűződik, aki 1837-ben vagy 1843-ban, szeptember 24-én Szent Gellértről elmondott beszédét 1857-ben

14 Vö. KOSZTA László: Dél-Magyarország egyházi topográfiája a középkorban, in: KOLLÁR TIBOR (szerk.): A középkori Dél-Alföld és Szer, Szeged 2000, 73.

15 Nagy legenda, 34.

16 Vö. JUHÁSZ: Hajdani monostorok, 22-30.; BÁLINT Sándor – BARNA Gábor: Búcsújáró magyarok, Budapest 1994, 56.

17 Vö. CSAPODI Csaba: Néhány gondolat a Szent Gellért-tisztelethez, in: HORÁNSZKY Nándor (szerk.): Szent Gellért emlékkönyv, Budapest 1996, 112.

18 JUHÁSZ Kálmán: A timisoarai püspökség története, Makó 1935, 1.

19 Vö. SUDÁR Balázs: Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon, Budapest 2014, 233.

nyomtatásban is megjelentette.²⁰ Csajághy Sándor püspök (1851-1860) Szent Gellért tiszteletére oltárt emeltetett a temesvári székesegyházban 1855-ben.²¹ Ebben az időszakban „tér vissza” működési területére Szent Gellért, érkeznek az ereklyéiből részecskék a csanádi egyházmegyébe. Bonnaz Sándor csanádi püspök 1865-ben hozta magával Esztergomból Szent Gellért egyik csigolyacsontját és helyeztette ki köztiszteletre a temesvári székesegyházba. De már hamarabb is kapott egyházmegyénk, a csanádi plébániatemplom Szent Gellért-ereklyét, Kőszeghy Sándor püspök 1810. április 10-én állított ki erről hitelesítő iratot. Hogy honnan is került a püspök birtokába ez az ereklye, nem derül ki a rendelkezésünkre álló dokumentumokból.²² Felépültek az első, Szent Gellért tiszteletére szentelt templomok, mint például Versecen (1863),²³ Csanádon (1868)²⁴ vagy Temes-

ságon (1883).²⁵ 1900. szeptember 22-26. között Dessewffy Sándor püspök (1890-1907) népes zarándoklatot vezetett Velencébe Szent Gellért ereklyéihez, a 328 zarándokot Giuseppe Sarto velencei pátriárka, a későbbi X. Piusz pápa fogadta.²⁶ Csanád vármegye történelmi címerében szintén ott találjuk Szent Gellért alakját püspöki díszben és vértanúságának eszközeivel.

Az I. világháború után három részre szakított csanádi

CSANÁD
MÁRIA TERÉZIA - 1761.

20 Vö. LONOVICS József: Népszerű egyházi archaeologia I., Pest 1865, 404–413.

21 Vö. SZEKERNYÉS János: Temesvári Szent György székesegyház, Temesvár 2005, 90–94.

22 Vö. ROOS: Gerhard von Csanád, 94.

23 Vö. Schematismus cleri dioecesis Csanádiensis pro anno jubilari MDCCCC, Temesvár 1900, 264.

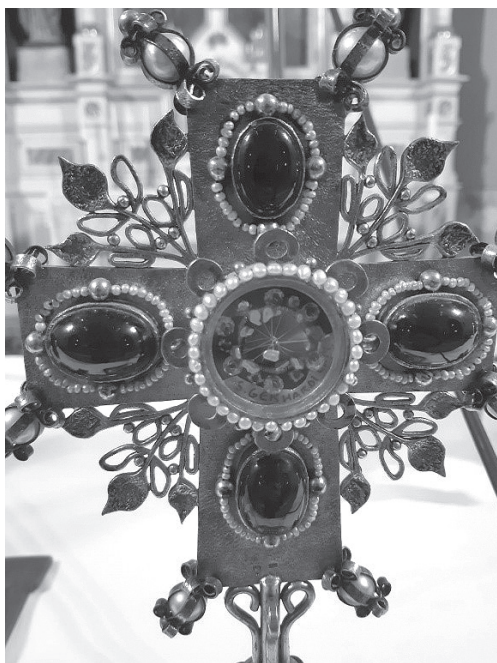
24 Vö. Schematismus MDCCCC, 180–181.

25 Vö. Schematismus MDCCCC, 116.

26 Vö. KISS János: Csanádegyházmegyei zarándoklat Velencébe, vezette Dessewffy Sándor csanádi püspök, Budapest 1901.

egyházmegye utódpüspökségei Szent Gellért kultuszát tovább ápolták a helyi viszonyok és lelkipásztori igényekhez alkalmazva.

A temesvári egyházmegye területén Pacha Ágoston püspök (1927-1954) szorgalmazta szent elődje emlékének ápolását. Szent Gellért vértanúságának 900. évében, 1946-ban körlevelet jelentetett meg, amelyben Szent Gellért személyiségét méltatta, ugyanazon év szeptemberében pedig főpapi szentmisét mutatott be a csanádi plébániatemplomban. Erre az alkalomra írta Kräuter Franz káplán azt a Szent Gellért-énekszöveget, melyet Wittmann Pál kántor zenésített meg, és amely máig a Szent Gellért-ünnepek nélkülözhetetlen éneke a temesvári egyházmegyében.²⁷ A Temesvári Katolikus Népszövetség szórólapon népszerűsítette a szent püspök személyét.

Szent Gellért ereklye, Csanád

A II. világháború után berendezkedő kommunizmus szinte minimálisra csökkentette a vallásos megnyilvánulások lehetőségét, az országhatár közvetlen közelében levő Csanádra utazás, főleg népes csoportok számára szinte lehetetlen volt. Szent Gellért tisztelete is visszafogottabbá vált. Kernweisz Konrad ordinárius (1954-1981) körleveleiben alkalmyszerűen utalt Szent Gellért példájára, aki az imádságból merített erőt lelkipásztori munkájához és aki fáradságot nem ismerve hirdette az Isten ígését a rábízottaknak.

Minden külsőség nélkül, 1972 áprilisában dr. Udvardy József szeged-csanádi püspök érkezett

²⁷ „Messlied zu Ehren des hl. Gerhard”, közismerten „Sankt Gerhard frommer Gottesmann”

Temesvárra. Az egynapos látogatás alkalmával lehetőség adódott arra, hogy a vendég Kernweisz Konrad ordinárius és dr. Boros Béla püspök társaságában Csanádra, az ősi egyházmegye valamikori székhelyére is ellátogasson és tisztelegjen az egyházmegye alapító püspöke emléke előtt.²⁸ 1979. július 13-án Luigi Poggi vatikáni diplomata az egyházmegye ordináriusa és dr. Cziza Ferdinand általános helynök kíséretében tett tisztelgő látogatást Csanádon.²⁹

1980-ban ünnepelték a valamikori csanádi egyházmegye utód-püspökségeiben Szent Gellért születésének ezredik évfordulóját. A temesvári egyházmegyében nem rendezhettek méltó megemlékezéseket. Dr. Udvardy József ismételt, április 23-i látogatása Temesvárra mindenképpen a jubileummal lehet kapcsolatban. Az 1980-as évre kiadott egyházmegyei falinaptáron megjelenhetett Szent Gellért képe, jelezve az év különleges mivoltát. „Mennyei pártfogónk ezredik születési évfordulója.” „Aki engem követ, nem jár sötétségben. Aki engem megvall az emberek előtt, én is megvallom Atyám előtt” feliratok szegélyezték Túry Gyula 1896-1897 között festett Szent Gellért-képének reprodukcióját. 1980. augusztus 20-én rövid közleményben emlékeztetett az ordinárius a jubileumi esztendőre: „Az idei (német, bolgár és horvát) falinaptárra került Szt. Gellért képnek emlékeztetés a célja. Emlékeztet arra, hogy ezidén 1000 esztendeje annak, hogy mennyei pátrónusunk, aki Velencében született és később, mint püspök került a mi vidékünkre, ide, ahol ma élünk és az ő közreműködésével alapult meg az itteni egyház. Mi papok az őszi corona-n (szept. 22 Aradon, szept. 23 Timișoaran, szept. 25. Reșița) emlékezünk meg egyháztörténelmi ezen eseményről, a rákövetkező vasárnapon (szept. 28) pedig híveinkkel együtt (nagy mise, prédikáció, egyetemes könyörgések). – Szent Gellért életéről alkalmas anyagot találunk a Juhász-Schicht féle „Das Bistum Timișoara” könyvben, amely minden plébánia könyvtárában megtalálható, vagy dr. Schütz Antal „Szentek élete”. Szent Gellért hitének szelleme és hitértítő buzgósága lelkesítsen valamennyiünket!”³⁰ Az aradi esperesség a megjelölt napon, szeptember 22-én tartotta rendes gyűlését.

28 Vö. (KRÄUTER): Chronica temporis 1948-1985, 57.

29 Vö. Notă de convorbire nr. 931 din 14 iulie 1979.

30 BATm 1201/1980.

Az akkor felvett jegyzőkönyv szerint: „Kilenc órakor kezdődött a szentmise, melyet ft. Túry László Dorobanți plébános újonnan ki-nevezett esperes mutatott be ft. Dunai és ft. Ebenspanger segédle-tével. A ft. Ordinárius úr rendeletéből az őszi coronan Szent Gellért életéről emlékeztünk meg születésének (980) jubileuma alkalmából. A votiv misét és a szentbeszédet is Szent Gellértről, életéről, erénye-iről és vértanúságáról vettük. Egyházmegyénk első alapító vértanú püspöke több tiszteletet és kegyeletet érdemelne meg részünkről, hogy égi pártfogónk is legyen.”³¹ Temesváron és Resicabányán is az őszi esperesi gyűléseken emlékezett meg a papság az egyházmegye szent alapítójáról. Csanádon szeptember 24-én, szerdán este nyolc órakor tartottak ünnepi szentmisét, amelyre Pettla Josef plébános egyetemes könyörgéseket szerkesztett. A főcelebráns dr. Boros Béla püspök volt, a szentbeszédet dr. Cziza Ferdinand általános helynök mondta.³² Erre az alkalomra Kernweisz Konrad ordinárius megbí-zásából egy új, német nyelvű, sajnos alig ismert Szent Gellért-ének is született, melynek szövegét Mokka Hans írta, zenéjét pedig Metz Franz szerezte.³³

Szent Gellért kultusza a rendszerváltozás után kapott újra len-dületet. 1991-ben talákoztak először Szent Gellért szarkofágja kö-rül a történelem viharában három részre szakadt egykori csanádi egyházmegye utódpüspökségeinek főpásztorai.³⁴ Azóta ez a nap (szeptember 24.) egyházmegyei zárandoknap, amikor ide, Csanádra, az egyházmegye alapító püspökének valamikori székhelyére érke-znek az ájtatoskodó hívek az egyházmegye legtávolabbi szegletéből, de a mai országhatáron túlról is. Ilyenkor pontifikális szentmisén

31 Vö. Jegyzőkönyv, felvétel 1980. szeptember 22-én hétfőn az Arad-i espe-resi kerület őszi coronájáról, melyet a minoriták templomában tartottunk meg...

32 Vö. *Historiam Parochiae ac Domus Parochialis Carani*, 128.

33 Vö. METZ, Franz: *Die Rolle des hl. Gerhard im sozio-kulturellen Leben der Banater Christen - Gerhardskult und Gerhardslegende bei den Banater Schwaben in Rumänien und Deutschland*, in: MESAROS, Claudiu - CĂLIN, Claudiu (szerk.): *Saint Gerard of Cenad: Tradition and Innovation*, Budapest 2015, 123.

34 Vö. Ugyanannak a Gellértnek négy utóda együtt Ócsanádon, in: *Hitélet* 29 (1991/10) 23.

Szent Gellért szarkofágja a csanádi plébániatemplomban

vesznek részt a zarándokok, melyet rendszerint a valamikor csanádi egyházmegye utódpüspökségeinek valamelyik főpásztora mutat be. Kräuter Sebestyén (1990-1999) megyéspüspök körleveleiben gyakran állította Szent Gellért példáját a papság és a hívek elé, mint akinek „prédikálása nyomán” vette kezdetét egyházmegyénk³⁵ és aki „a hit embere és egyházmegyénk atyja”.³⁶

2000-től a csanádi plébániatemplom zarándokhelyként szerepel, ahol a megfelelő imagyakorlatok elvégzése után teljes búcsú nyerhető.³⁷ Erre az alkalomra méltó helyre került Szent Gellért szarkofágja: a plébániatemplom misézőoltárává tette Roos Márton megyéspüspök (1999-2018).³⁸ Szintén Roos Márton püspök határozta meg a temesvári egyházmegyében a Szent Gellért ünnepségek rendjét: az ünnep előestéjén ünnepélyes vesperásra gyűlnek össze a székeskáptalan tagjai a temesvári székesegyházban, az ünnep napján pedig főpapi szentmisét mutatnak be a csanádi plébániatemplomban a székeskáptalan, az egyházmegye papsága és a zarándokok sokaságának jelenlétében. Ugyanebben az évben került megalapításra a

35 Vö. OCTm I/1991

36 Vö. OCTm I/1996

37 Vö. OCTm I/2000

38 Vö. GROZA Dan – ȚIGLA Erwin: La mormântul părintelui nostru în credință, in: Vita Catholica Banatus 7 (2000/10), 3.

Szent Gellért-éremérem, melyet világi személyek kaphatnak meg az egyházmegye szolgálatában szerzett érdemeikért.³⁹

2005 ismét jubileumi év volt a valamikori csanádi egyházmegye utódpüspökségeiben: Szent Gellért püspökké szentelésének 975. évfordulója.⁴⁰ Ebben az évben, február 24-én újabb Szent Gellért-ereklyével gazdagodott a temesvári egyházmegye a velencei pátriárka jóvoltából. Az ereklye átadása Temesváron történt ünnepélyes vespérás keretén belül, a történelmi esemény napja pedig a már említett

Szent Gellért ereklye, Temesvár

Pray-kódex *translatio Sancti Gerardi* napját elevenítette föl.⁴¹ Ettől a naptól kezdve (2005. február 24.) a február 24-i dátum Szent Gellért-ünnep a temesvári egyházmegyében, melyet ünnepélyes vespérással ül meg a székeskáptalan és amely bekerült az egyházmegyei falinaptárba is „Szent Gellért oltárra emelése” névvel. A temesvár-gyárvárosi plébániaközösség október 9-én, a templombúcsú napján fogadta szentünk ereklyéjét. Erre az alkalomra állította össze dr. Diósi Dávid, a közösség akkori plébánosa Szent Gellért litániáját, amely azóta a Szent Gellért-ajtósságok szerves részét képezi.

2007-ben Surdu Christine resicai kántorkisasszony román nyelvre fordította az 1946-ban íródott Szent Gellért-ének

39 Vö. OCTm IV/2000

40 Vö. OCTm I/2005

41 Vö. SÍPOS Enikő: „Szent Gellért ma is közöttünk van...” – jubileumi ünnepség a temesvári székesegyházban in: Vita Catholica Banatus 11 (2005/3), 13.

szövegét, így ezután a Szent Gellért-ünnepségeken résztvevők nemcsak a közismert magyar vagy német nyelvű énekekkel köszönhetik egyházmegyénk védőszentjét, hanem az egyre népesebb román nyelvű zarándokcsoportok is saját anyanyelvükön zenghetik Szent Gellért dicsőségét.

2008. szeptember 22-25. között a Romániai Katolikus Püspöki Kar ülésezett Temesváron, a jelenlevő püspökök szeptember 24-én testületileg vettek részt a csanádi Szent Gellért-ünnepségen.⁴²

De nemcsak Temesvár vagy Csanád, hanem az egyházmegye más közösségei is megtisztelő figyelemmel fordulnak Szent Gellért emléke felé: 2001. november 3-án a temessági plébániatemplom részesült a szent püspök ereklyéjéből,⁴³ 2020. augusztus 30-án pedig az Újmosnicán épült templomot szentelték fel Szent Gellért tiszteletére.

A csanádi egyházmegye azon részén, amely a Szerb-Horvát-Szlóven Királyság területére került, 1923-ban megalakult a bánáti apostoli kormányzóság. Első kormányzója, Rodič Rafael belgrádi érsek Szent Gellért személyében találta meg a bátorság, kitartás, vallásosság példaképét, akire körleveiben gyakran hivatkozott. „Miénk a rév és rög, melyeken át épen 900 évvel ezelőtt e tájakra plántálta az egyházmegyealapító nagy hitvalló és mártírpüspök: Szent Gellért, a római katolikus anyaszentegyházat” – írta 1931-ben a papsághoz és hívekhez intézett körlevelében.⁴⁴ Az apostoli kormányzóság egyetlen Szent Gellért tiszteletére szentelt temploma Versecen van, itt élt tovább Szent Gellért kultusza, mely a szeptember 24-i szentmise megünneplésében ki is merült. Az egyházmegyének nem volt Szent Gellért-ereklyéje, sem olyan helysége, ahová Szent Gellért működésének eseményei kapcsolódtak. A II. világháború és az azt követő atrocitások nem kedveztek a szent püspök kultuszának ápolására. Változás csak Jung Tamás püspök (1972–1988) idejében történt, aki egyre vonzóbbá tette Szent Gellért ünneplését. Hittanórák, ifjúsági

42 Vö. Ştiri – ziu Sfântului Gerard (Gerhard, Gellért) in: Vita Catholica Banatus 1 (1994/8) 10.

43 Vö. BOÉR Jenő: Oltárszentelés Temesságon in: Vita Catholica Banatus 7 (2001/12) 10.

44 Vö. OCNb II/1931.

foglalkozások alkalmával népszerűsítették a szent püspök alakját, majd „a hetvenes években sor kerülhetett Lukáts Márta ... színművének bemutatására Szent Gellért életéről”.⁴⁵

Szent Gellért kultusza a nagybecskereki apostoli kormányzóság területén az 1980-as jubileumi évtől vált látványosabbá. Jung Tamás püspök 1980 májusában zárandoklatot vezetett Velencébe, Szent Gellért szülőhazájába. Ezen alkalomból Szent Gellért-ereklyét kapott Nagybecskerek az ottani pro-katedrális számára.⁴⁶ Szintén ebben az évben jelent meg az ún. Gellért-katekizmus, hittankönyv az I-IV csoport számára.

Huzsvár László püspök (1988–2006) nevéhez fűződik a mai napig érvényes ünneplési rend az időközben megalapított Nagybecskereki egyházmegye területén, ami kizárólag szeptember 24-hez kapcsolódik. Lelkipásztorok és egyháztanácsosok vesznek részt – külön a szláv és külön a magyar anyanyelvűek – egy egésznapos programon, mely magába foglal egy konferenciabeszédet, lelki programot és ünnepi szentmisét.⁴⁷ A szentmise végén a hívek Szent Gellért ereklyéje elé vonulnak tisztelegni az egyházmegye védőszentje előtt. Érdekességként hadd jegyezzük meg, hogy a szeptemberi Szent Gellért ünneplésen kívül, amikor köztiszteletre ki van helyezve, a Szent Gellért-ereklyét elzárva tartja az egyházmegye vezetősége a hívek elől.

2011-ben, a nagybecskereki egyházmegye alapításának 25. évfordulóján Német László püspök (2008–2024) megalapította a Szent Gellért-díjat, melyet világi személyeknek adományoznak egyházi szolgálatukért.⁴⁸

A szeged-csanádi egyházmegye a történelmi csanádi egyházmegye Magyarországon maradt részein alakult meg. A Temesvárról 1923-ban kiutasított Glattfelder Gyula püspök nagy lendülettel fogott hozzá csonka püspökségében az egyházkormányzat számára

45 NÉMETH Ferenc: Negyed évezred az Úr szolgálatában, Nagybecskerek 2004, 43.

46 Vö. Követségben Szent Gellértnél Tiszatájról, 12–15.

47 <https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/unnepelt-nagybecskereki-sze-kesegyhaz>

48 <https://www.vajma.info/cikk/vajdasag/12367/Unnepel-a-Nagybecskereki-Egyhazmegye.html>

nélkülözhetetlen intézményeket kialakítani, a szükséges épületeket (székesegyház, püspöki rezidencia, papnevelde) felépíttetni. Beszédeiben, buzdításaiban gyakran utalt Szent Gelléltre, aki az utódpüspökségek egységének, az összetartozásnak a példaképe és alapja. Már 1923-ban megszerkesztett búcsúkörleveleiben, melyeket a temesvári, illetve a nagybecskereki részegyházak híveihez intézett, a Szent Gellért-i egyházmegye egységének lazulásáról, Szent Gellért hagyományainak megfelelő pásztorokról⁴⁹ és Szent Gellért nyájáról⁵⁰ tett említést. Szent Gellért a püspök számára az az égi pártfogó, akitől megtanulható az emberfeletti helyzetekben emberfeletti erő érvényesítése, akinek vértanúsága történelmi feladatok teljesítésére vértéz fel és akinek áldozatkészsége munkára sarkall, hogy újra fölépüljön a háborútól romba dőlt nemzet.⁵¹ Az 1913-ban megkezdett szegedi fogadalmi templom építése az I. világháború zűrzavaros időszakában csak 1923-ban kapott új lendületre, a belső munkálatok a csanádi egyházmegye alapításának 900. évében, 1930-ban fejeződtek be. Ebben a jubileumi évben, 1930-ban, június 24. és 30. között Glattfelder Gyula püspök zárandoklatot vezetett Velencébe, ahonnan a felszentelés előtt álló, immár székesegyházként szolgáló fogadalmi templom számára Szent Gellért ereklyével tért vissza, mely a Szent Gellért-mellékoltárban kapott helyet.⁵²

Az 1946-os jubileumi évben Hamvas Endre püspök (1944–1964) körlevélben emlékezett meg szent elődjéről, a központi ünnepekre Mindszenty József bíboros-hercegprímás érkezett Szegedre, ahol szeptember 22-én, vasárnap ünnepi szentmise keretében nyitotta meg a Szent Gellért-emlékévet.⁵³

A szent püspök kultusza a kommunizmus időszakában is elevenen élt az egyházmegye papsága és hívei között. Csak ezzel

49 Vö. Glattfelder Gyula püspök 1923. március 8-án kelt búcsúkörlevele a csanádi egyházmegye jugoszláviai részén működő papsághoz, nr. 976/1923.

50 OC V/1923

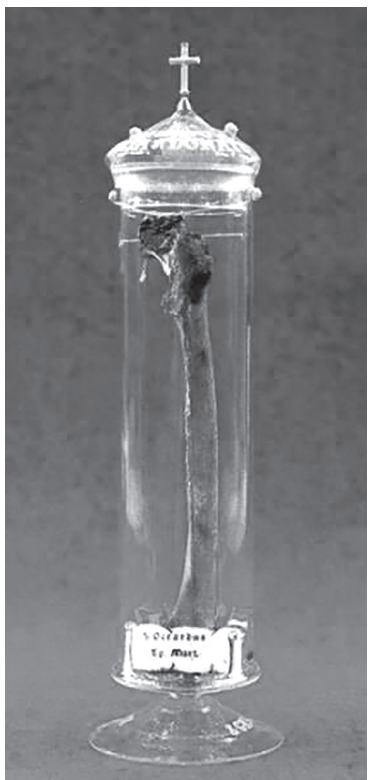
51 Vö. Glattfelder Gyula Szent Gellértről szóló írásai in GLATTFELDER Gyula: Szentek és hősök, Szeged 1938, 312-313.

52 ÁBRAHÁM István – ZOMBORI István (szerk.): A szegedi székesegyház, Szeged 2001, 76.

53 ZOLTÁNYI Zoltán: Egy kiegészítés a szeged-csanádi egyházmegye történetéhez, in: Szeged 32 (2020/12), 12-14.

magyarázható, hogy a nagy nehézségek árán felépült Szeged-Tarján plébániatemplomát Szent Gellért tiszteletére szentelte föl Udvardy József püspök (1969–1987) 1975. szeptember 21-én.⁵⁴ Szent Gellért születésének ezredik évfordulóján, 1980-ban ismét nagyszabású ünnepek helyszíne volt Szeged: a főpapi szentmisét Lékai László bíboros celebrálta a magyarországi püspöki kar jelenlétében.

A rendszerváltozás hozta meg a szeged-csanádi egyházmegyében is a Szent Gellért-kultusz újbóli fellendülését. Az egyházmegye főpásztorai nemcsak a szent püspök liturgikus megünneplését tartották fontosnak, hanem annak közkinccsé tételét a templomi kultuszon kívül is. Ilyen alapon nyílt meg már 1989. szeptember 24-én a szegedi püspöki rezidencia közvetlen közelében a Szent Gellért könyvesbolt, 2000-ben pedig Makón egy Szent Gellértről elnevezett étterem.

Szent Gellért ereklye, Szeged

Gyulay Endre püspök (1987–2006) nevéhez több, Szent Gellért kultuszát népszerűsítő kezdeményezés is kapcsolódik. 1992. szeptember 20-án a püspök kezdeményezésére újabb ereklyével, Szent Gellért egyik láb-
szárcsontjával gazdagodott a fogadalmi templom. 1996-ban, Szent Gellért mártírhalálának 950. évfordulójának évében, támogatásával több, a szent kultuszát elmélyíteni és személyiségét megismertetni hivatott kiadvány megjelenését támogatta.⁵⁵ Ugyanebben az évben március 26. és 29. között zarándoklatot szervezett Velencébe,

54 A Szeged-Csanádi Egyházmegye névtára 2020, Szeged 2021, 66.

55 Pl. Ábrahám István (szerk.): Imádságok Szent Gellért tiszteletére, Antal József: Szent Gellért énekek (a Makói Keresztény Értelmiségi Szövetség füzetei 21. szám), újra kiadatta Szent Gellért legendáját (a Makói Keresztény

Szent Gellért, Salamon György
festménye - 1996

Szent Gellért földi maradványaihoz. A jubileumi év rendezvényei közé tartozott a Szent Gellért-ereklyék körbehordozása az esperesi kerületekben, rajzpályázat, az egyházközségi zarándoklatok Szent Gellért működésének helyeire.⁵⁶

Az egyházmegye jelenlegi főpásztora, Kiss-Rigó László (2006-) buzgólkodása folytán Szent Gellért kultusza mindinkább a mai ember mindennapi életében, szép iránti vágyában kap helyet. 2008-tól kerül megrendezésre a Szent Gellért Nemzetközi Zenei Fesztivál, melynek társalapítója Kiss-Rigó László püspök. 2019. augusztus 28-án adták át rendeltetésének a Szent Gellért Fórumot, mely egy rendezvényszín-

hely, amely szakmai, családi, kulturális és sporteseményeknek adhat otthont. Szálláshelyek is viselik Szent Gellért nevét: a 2015-ben megnyílt makói Szent Gellért Borház panziója vagy a 2023 augusztusában átadott Hotel Gerardus.

Ebben az egyházmegyéink számára kettős évfordulót jelentő évben ismételten rójuk le kegyeletünket az előtt, aki „Atyánk lett a hitben”. Tiszteljük őt legősibb róla szóló antifónánkkal:

A progenie in progenies fecit misericordiam Deus, qui eduxit Abraham de Ur Chaldeorum, et de ultimis finibus terrae vocabit Sanctum Gerhardum, ut in hac terra nostra peregrinus esset et advena, in illa

Értelmiségi Szövetség füzetei 22. szám)

vero patria, coelesti civis sanctorum et domesticus Dei, ubi nobis datus est a Deo patronus, iugiter intercedere dignetur, pro sancta plebe et universis fidelibus, nunc et in aeternum!

(Nemzedékről nemzedékre irgalmasságot tett az Úr. Miként kivette Ábrahámot a káldok földjéről, Szent Gellértet is elhívta messzi földről, hogy itt a mi országunkban zarándok legyen és jövevény, de ott fenn a mennyei hazában szentek polgártársa és Isten házának lakója, hogy ott mint az Istentől rendelt pártfogó, mindig közbenjárjon e szent népért és az összes hívőkért.)